TRADIȚII DISCURSIVE.
STUDII

JOHANNES KABATEK

TRADIȚII DISCURSIVE
STUDII

Editori:

Cristina Bleorțu

Adrian Turculeț

Carlota de Benito Moreno

Miguel Cuevas-Alonso

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Bucureşti, 2015

Copyright © Editura Academiei Române, 2015
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050711, București, România
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresă web: www.ear.ro

Referenți științifici: Acad. Marius Sala
Prof. univ. dr. Araceli López, Serena, Universitatea din Sevilla
Prof. univ. dr. Álvaro Sebastián Octavio de Toledo y Huerta, Universitatea din München

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KABATEK, JOHANNES
Tradiții discursive : studii / Johannes Kabatek ; ed.: Cristina Bleorțu, Adrian Turculeț, Carlota de Benito, Miguel Cuevas-Alonso. - București : Editura Academiei Române, 2014
ISBN 978-973-27-2503-0

I. Bleorțu, Cristina (ed.)
II. Turculeț, Adrian (ed.)
III. De Benito, Carlota (ed.)
IV. Cuevas-Alonso, Miguel (ed.)

81

Redactori: Magdalena Bedrosian
Tehnoredactor: Doina Stoia
Coperta: Mariana Serbănescu

Bun de tipar: 15.02.2015. Format: 16/70 × 100
Coli de tipar: 15,25
C.Z. pentru biblioteci mari: 41(081)
C.Z. pentru biblioteci mici: 41

CUPRINS

Câteva note biografice despre autor 7
Nota autorului 9
Notă asupra ediției 17
Notă asupra traducerii 25

Johannes Kabatek
Eugeniu Coşeriu, tezele de la Strasbourg şi postulatul unei lingvistici lingvistice 31
Lingvistica empatică 51
Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice 63
Câteva note despre chestiunea „hibridității" şi „demnității" limbilor iberoromanice 85
Noi direcții în sintaxa istorică 100
Este posibilă o lingvistică istorică bazată pe un corpus reprezentativ? ... 121
De ce a doua istoricitate este totuşi a doua – despre importanța tradițiilor discursive în cercetarea lingvistică 137
Tradiții discursive şi schimbare lingvistică 148
Tradițiile discursive ale spaniolei medievale: istoria textelor şi istoria limbilor 167
Tradiție discursivă şi gen 180

Miguel Cuevas Alonso & Carlota de Benito Moreno
Tradiții discursive şi istoricitate 191

Referințe bibliografice 213
Editori 229
Indice de nume proprii 231
Indice tematic şi de termeni 235

CÂTEVA NOTE BIOGRAFICE DESPRE AUTOR

Prof. dr. Johannes Kabatek s-a născut la 31 martie 1965, la Stuttgart, Germania. Este profesor de lingvistică romanică la Catedra de limbi romanice a Universității din Zürich, Elveția, pe care o conduce.

A studiat filologie romanică, ştiinţe politice şi muzicologie la Universitatea „Eberhard Karls" din Tübingen, unde a fost discipol al maestrului Eugeniu Coşeriu şi al lui Brigitte Schlieben-Lange, iar mai târziu a funcționat ca profesor de lingvistică romanică.

În prezent este unul dintre cei mai mari promotori ai lingvisticii coşeriene, poate chiar cel mai important, director al *Arhivelor Eugeniu Coşeriu*. Studiile sale se structurează în jurul operei maestrului său. Din acest punct de vedere şi încă din altele, gândirea lui Johannes Kabatek este de sorginte „coşeriană". Prezența ecourilor coşeriene vine din convingerea lingvistului că Profesorul „e atât de aproape de mine, încât a devenit un fel de esență a propriei mele gândiri, nu pot să mă separ de ea. Nu e ceva la care ader, nu e o alegere, ci pur şi simplu e parte din mine.[1]" Totuşi, maestrul a creionat doar linia de conduită a discipolului său, care a fost urmată cu o lăudabilă intuiție şi o fermitate statornică de Kabatek. Acesta este un admirabil reprezentant al militantismului coşerian, militantism care a evoluat, confruntându-se cu noi percepții şi orizonturi lingvistice, după cum afirmă domnia sa: „El [Coşeriu] a spus multe lucruri, dar, totodată, ne-a învățat un sistem de gândire. Dacă eşti capabil să înțelegi cum funcționează acest mod de gândire, vei putea să mergi mai departe, să-ți faci propriul mod de lucru pornind de la această cunoaştere pe care o interiorizezi. Iar aceasta se poate realiza numai citind![2]"

Johannes Kabatek este, de asemenea, editorul revistelor „Energeia" şi „Revista Internacional de Lingüística Iberoamericana" (RILI).

Substanțiala sa teză de doctorat, susținută în 1995 la Universitatea din Tübingen (*Die Sprecher als Linguisten. Interferenz– und Sprachwandelphänomene dargestellt am Galicischen der Gegenwart*), precum şi numeroasele studii publicate (peste două sute) confirmă nervul analitic al acestui înzestrat lingvist. Alte titluri: *„Die Sachen sagen, wie sie sind...". Eugenio Coseriu im Gespräch* (1997),

[1] Robu (2013: 37–38).
[2] *Ibidem*, 41.

interviuri [cu Adolfo Murguía]; *Os falantes como lingüistas. Tradición, innovación e interferencias no galego actual* (2000); *Lengua medieval y tradiciones discursivas en la Península Ibérica: descripción gramatical – pragmática histórica – metodología* (2001); teza de abilitare: *Die Bolognesische Renaissance und der Ausbau romanischer Sprachen – Juristische Texttraditionen und Sprachentwicklung in Südfrankreich und Spanien im 12. und 13. Jahrhundert* (2005); *Las lenguas de España. Política lingüística, sociología del lenguaje e ideología desde la Transición hasta la actualidad* (2006); *Fronteres entre l'universal i el particular en la literatura catalana* (2007); *Sintaxis histórica del español y cambio lingüístico: Nuevas perspectivas desde las Tradiciones Discursivas* (2008); *Spanische Sprachwissenschaft* (2009); *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc* (2009); *New Perspectives on Bare Noun Phrases in Romance and Beyond* (2013) etc.[3]

[3] [Notă redactată de Cristina Bleorțu.]

NOTA AUTORULUI

1. În primul rând, trebuie să spun că mă onorează enorm şi sunt foarte recunoscător că va fi publicat acest volum de studii ale mele despre tradiţiile discursive. Recunoştinţa mea se îndreaptă, în primul rând, spre Cristina Bleorţu. Fără ea şi fără capacitatea ei de a transforma iluzia în realitate, această carte nu ar fi existat. Ea a avut iniţiativa şi, cu amabilitate şi convingere, a făcut tot posibilul ca proiectul să fie dus la bun sfârşit într-un timp foarte scurt. Fapt datorat şi colaborării neîntrerupte a Carlotei de Benito, a lui Miguel Cuevas şi a lui Adrian Turculeţ. Grupul admirabil alcătuit din ei patru a dovedit, în lunile în care au pregătit acest volum, o eficienţă şi o rigoare exemplare.

2. Mă simt onorat de această recunoaştere a lucrărilor mele şi fericit, nu atât pentru mine, cât pentru recunoaşterea unei abordări a lingvisticii ce urmează linia care mi s-a părut întotdeauna a fi cea mai fertilă, cea mai dezvoltată şi mai adecvată: cea schiţată şi profilată de Eugeniu Coşeriu, care în acest mod se întoarce în ţara sa de origine şi la limba sa maternă.

Relaţia dintre Eugeniu Coşeriu şi conceptul de tradiţii discursive – niciodată utilizat de el şi, drept urmare, la prima vedere, străin teoriei sale despre limbaj – care apare ca un fel de presupoziţie în articolele reunite aici, se explică prin intermediul unei relaţii dintre Coşeriu şi discipolii săi sau plecând de la anumite noţiuni din opera sa. Pentru a nu repeta ceea ce se va afirma ulterior în diferite studii, mi se pare oportun să profit de aceste rânduri preliminare pentru a răspunde la două întrebări mai degrabă personale care ar putea contribui la o mai bună înţelegere a evoluţiei conceptului de tradiţii discursive dezvoltat aici. În primul rând, voi expune în ce sens noţiunea de tradiţii discursive a fost de la început legată de teoria lui Eugeniu Coşeriu. În al doilea rând, mă voi centra pe evoluţia noţiunii de tradiţii discursive în propriile mele lucrări şi pe relaţia sa cu lucrări ale altor autori.

2.1. Ce legătură are teoria limbajului a lui Eugeniu Coşeriu cu conceptul de tradiţii discursive? De ce să vorbim de un autor care nu foloseşte acest concept şi care totuşi este omniprezent în lucrările reunite aici?[1] Există două răspunsuri la aceste întrebări, prima mai generală şi a doua mai personală. Vom începe cu cea mai generală, pentru ca mai apoi să trecem la faţeta mai personală a chestiunii.

[1] În anumite cazuri, referinţa explicită se datorează şi contextelor în care lucrările au fost prezentate în original; astfel, trei dintre articole (*Lingvistica empatică* [2], *Eugeniu Coşeriu tezele de la Strasbourg şi postulatul unei lingvistici* ***lingvistice*** [1] şi *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3]) îşi au prima bază în conferinţe şi colocvii despre Coşeriu.

2.1.1. Termenul de tradiţii discursive a fost creat de Peter Koch în teza sa de abilitare (inedită) din 1987, o operă exhaustivă care tratează predarea retorică a *Ars dictaminis* şi produsele textuale respective în epoca medievală italiană[2]. În introducerea teoretică, Koch discută chestiunea istoricităţii şi dezvoltă ideea unei istoricităţi proprii a textelor. Iar dezvoltarea acestei idei se efectuează plecând de la o discuţie a modelului tripartit al aspectelor lingvistice, astfel cum a fost prezentat de Eugeniu Coşeriu. După cum se ştie, Coşeriu distinge între un nivel universal al vorbirii în general, nivelul istoric al limbilor şi nivelul individual al textelor. Fiecare dintre aceste niveluri poate fi luat în consideraţie sub diferite aspecte, ca activitate (*enérgeia*), cunoaştere (*dynamis*) şi produs (*érgon*). Peter Koch, atunci când abordează conţinutul propriu al cunoaşterii la nivelul textelor (cunoaşterea expresivă în termenii lui Coşeriu), neagă existenţa unei cunoaşteri textuale la nivelul individual şi actual, întrucât o cunoaştere, după el, presupune compararea unui text cu alte texte. Începând de aici, intră în joc termenul de tradiţii discursive:

> Cât despre cunoaşterea expresivă, aceasta nu este nici actuală, nici individuală. Regulile discursive îi oferă vorbitorului, cum va trebui să precizăm acum, modele pentru configurarea adecvată a discursului actual. Ele trimit la *tradiţiile discursive*, adică la anumite stiluri, genuri, tipuri de text, universuri discursive, actele de vorbire etc., care cuprind, de fiecare dată, clase de discursuri. Cum este vorba despre o cunoaştere marcată clar istoric, cunoaşterea expresivă aparţine aceluiaşi nivel, ca şi cunoaşterea idiomatică (Koch 1987: 31).

În continuare, Koch prezintă o serie de scheme care postulează încorporarea istoricităţii textuale la nivelul istoric coşerian. Adică, în loc de trei niveluri, ar exista patru, cu dedublarea nivelului istoric şi împărţirea sa într-o istoricitate idiomatică, pe de o parte, şi o istoricitate textuală, pe de altă parte. Schema pe care o prezintă Koch este următoarea:

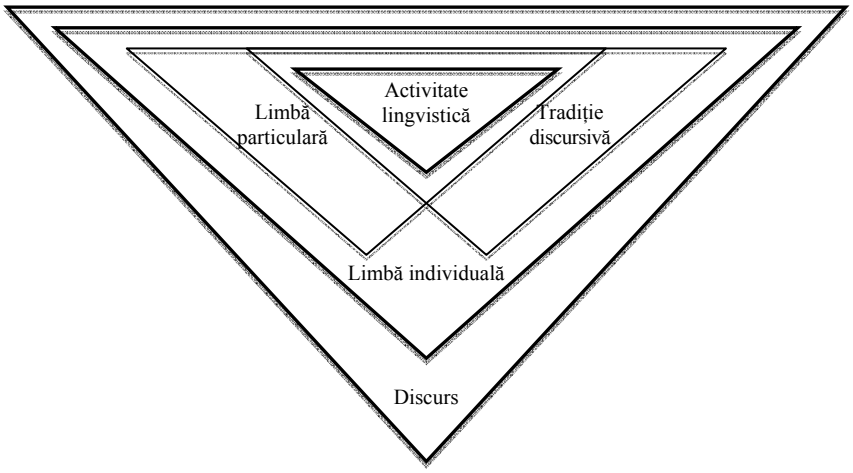

[2] Koch (1987).

A vorbi ar fi, deci, a spune ceva nu doar de acord cu gramatica şi cu lexicul unei limbi (*Einzelsprache*), ci, în plus, realizarea a ceva în funcţie de o tradiţie discursivă sau textuală. Să se observe că un rol important îl are aici şi *Individual-sprache* (‘limba individuală, idiomatică’), adică patrimoniul lingvistic (atât idiomatic, cât şi textual) şi activitatea unui individ. Într-un anumit sens, aceasta este (fără factorul *Individualsprache*) schema pe care am reprodus-o în unele dintre propriile mele lucrări şi care mai apoi a fost citată ca fiind concepţia „mea” despre tradiţiile discursive, deşi nu este nici a mea, nici nu corespunde exact cu ceea ce susţin (vezi *infra*).

Peter Koch a insistat mereu că în concepţia sa despre tradiţiile discursive au existat două influenţe fundamentale, cea a teoriei coşeriene ca punct de referinţă şi dezvoltarea acesteia prezentată de Brigitte Schlieben-Lange în cartea *Traditionen des Sprechens*, publicată în 1983. Brigitte Schlieben-Lange, care, începând din 1991, va fi succesoarea lui Coşeriu la catedra de filologie romanică din Tübingen, a studiat cu Coşeriu la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’70, în acea epocă a Şcolii din Tübingen în care aproape toţi participanţii la cursurile lui Coşeriu ajungeau apoi să fie profesori universitari de lingvistică romanică la diferite universităţi din Germania sau din alte ţări. Coşeriu era practic centrul indiscutabil al lingvisticii romanice în acele timpuri; cine urma cursurile sale avea mari posibilităţi de a avea viaţa academică asigurată.

Dar centrul activităţii lui Peter Koch şi a colegului său, Wulf Oesterreicher, coautor împreună cu el a numeroase lucrări fundamentale, care au marcat romanistica din ultimele decenii, era Freiburg im Breisgau. Acolo, Hans Martin Gauger şi Wolfgang Raible au reuşit să creeze ceea ce în anii ’80 va fi locul cel mai activ al lingvisticii romanice germane. Tema pe care au ales-o şi în jurul căreia s-au desfăşurat o dezbatere foarte importantă şi o activitate ştiinţifică de o productivitate enormă a fost tensiunea dintre oralitate şi „scripturalitate”[3] sau, pentru a o spune cu termenii lui Peter Koch şi Wulf Oesterreicher, dintre „apropiere” şi „distanţă”. Deşi lucrările numeroase ale Şcolii din Freiburg includ o gamă amplă de influenţe ale unor autori şi teorii diferite, fondul coşerian era în mod net cel mai evident în lucrările centrale ale lui Koch şi Oesterreicher care serveau ca punct de referinţă pentru chestiunea lingvistică (centrul studiului includea, în plus, numeroase chestiuni istorice şi culturale). În 1985, Koch şi Oesterreicher au publicat în „Romanistisches Jahrbuch” un articol care va fi cel mai citat din romanistica germană în anii următori: *Sprache der Nähe – Sprache der Distanz* (*Lenguaje de inmediatez – lenguaje de distancia*). Punctul de plecare al acestui articol este edificiul variaţional al lui Coşeriu cu cele trei dimensiuni ale variaţiei, la care Koch şi Oesterreicher adaugă o a patra dimensiune *idiomatică* (cea a apropierii şi distanţei), afirmând, în acelaşi timp, că *tot* edificiul variaţional este guvernat de dimensiunea *universală* a

[3] Centrul investigaţiei SFB 321 *Übergänge und Spannungsfelder zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit* (‘Tranziţii şi tensiuni între oralitate şi scripturalitate’) a existat între 1985 şi 1997.

apropierii şi distanţei[4]. Articolului din 1985 i-au urmat un studiu exhaustiv despre *Lengua hablada en la Romania* (‘Limba vorbită în Romania’) în 1990[5] şi o serie de articole în manuale şi reviste. Foarte rapid, termenii *Nähe* şi *Distanz* au ajuns să se canonizeze şi să facă parte din patrimoniul comun al romanisticii germane (şi al anumitor medii lingvistice din afara acesteia).

Problema tradiţiilor discursive era foarte strâns legată cu aceste lucrări, deşi termenul însuşi apărea doar marginal în acestea[6]. Tradiţiile discursive erau tradiţii ale vorbirii între apropiere şi distanţă şi astfel au fost concepute de Peter Koch în teza sa inedită de abilitare. Koch însuşi nu a studiat niciodată cu Coşeriu, dar cunoaşterea lui despre teoria coşeriană nu se limita doar la lectură: în Freiburg, prietenii săi, Brigitte Schlieben-Lange şi Wulf Oesterreicher, erau discipoli direcţi ai lui Coşeriu, iar îndrumătorul tezei sale, Hans-Martin Gauger, deşi a fost discipol al lui Mario Wandruszka şi nu al lui Coşeriu, a studiat şi cu acesta în Tübingen în anii ’60. Exista, deci, o prezenţă covârşitoare a teoriei coşeriene în Freiburg. Datorită enormului interes faţă de chestiunea apropierii şi distanţei, celălalt termen, cel al tradiţiilor discursive, a întârziat o vreme până a se răspândi, deşi era deja prezent din a doua jumătate a anilor ’80. Koch şi Oesterreicher îl tratează în contribuţiile lor la omagiul lui Coşeriu publicat în 1988[7], şi conceptul este prezent în dezbaterea cotidiană în cadrul proiectului din Freiburg. Dar abia în 1997, în unul dintre volumele seriei de succes *Script Oralia* a editurii Narr din Tübingen, se publică două articole programatice despre tema TD: unul de Peter Koch şi celălalt de Wulf Oesterreicher[8]. Aceste lucrări vor servi mai târziu ca punct de referinţă pentru majoritatea studiilor următoare. În acestea, nu doar termenul este prezentat în prim-plan; se oferă, în plus, numeroase reflecţii legate de tradiţiile discursive, cu o uşoară diferenţiere între autori: în timp ce pentru Wulf Oesterreicher este vorba mai ales de recuperarea importanţei „formelor tradiţionale” ale textelor, genurilor, pentru Peter Koch concepţia tradiţiilor este mai amplă şi include şi anumite forme de a vorbi care sub nicio formă nu s-ar putea compara cu ceea ce tradiţional se considera gen. În orice caz, ambii autori se bazează pe Coşeriu, astfel că se poate spune că conceptul de tradiţii discursive este, cel puţin în mod indirect, un concept coşerian (sau post-coşerian).

2.1.2. Baza coşeriană a termenilor lui Peter Koch şi Wulf Oesterreicher a fost cea care mi-a servit ca punct de plecare pentru o concepţie proprie a tradiţiilor discursive în cadrul teoriei limbajului, concepţie bazată nu doar pe lucrările Şcolii

[4] Pentru o viziune critică asupra acestei concepţii, vezi J. Kabatek (2000b).

[5] Koch & Oesterreicher (2007).

[6] De fapt, traducerea spaniolă a cărţii citate în nota anterioară şi ediţia germană din 2011 amplifică referinţa la această noţiune şi importanţa sa pentru problema apropierii şi a distanţei.

[7] Vezi Koch (1988) & Oesterreicher (1988).

[8] Koch (1997) & Oesterreicher (1997).

de la Freiburg, ci pe teoria coşeriană însăşi. „Aproprierea simpatetică" de care se va vorbi în una dintre lucrările din acest volum[9] aş vedea-o justificată nu numai de prietenia cu autorii [menționați], ci şi de propria mea relație cu gândirea coşeriană.

Au existat generații diferite de discipoli ai lui Coşeriu, dar în mod evident Şcoala care a avut cel mai mare impact a fost cea formată în Tübingen în anii '60 şi '70. Evit să dau nume pentru a nu risca să uit vreunul, întrucât sunt atâția. Începând cu anii '70, discipolii lui Coşeriu dominau universitățile germane. Când am ajuns la Tübingen în 1984, Coşeriu era deja un mit. Din primul semestru nu am pierdut niciun curs al său şi, după puțin timp, preferința mea pentru literatură a fost părăsită pentru lingvistică. Înțelepciunea şi claritatea expunerii lui Coşeriu erau impresionante; chiar şi aşa, eram foarte puțini cei care mergeam la cursurile sale magistrale, la care prezența era voluntară. Alți profesori aveau mai mult succes, studenții lui Coşeriu eram un grup foarte redus şi toți eram interesați nu de o temă sau alta, ci de întregul edificiu: Coşeriu oferea o viziune sistematică în care fiecare detaliu era relaționat cu un ansamblu complex şi complet de gândire. Cel care îşi dădea seama de comoara enormă pe care o presupunea acest fapt nu putea să nu încerce a se apropia de aceasta. Era ca şi cum Coşeriu ar fi deținut o cheie de acces la o cunoaştere mai sublimă şi mai completă, fără ca, din acest motiv, să abuzeze de ea. Coşeriu seducea (şi ştia acest lucru), dar nu profita de atracția sa pentru doctrină. Ceea ce făcea era să indice un drum pe care fiecare la final trebuia să meargă pe cont propriu.

Au existat momente în care m-am gândit să schimb locul: Berlinul mă atrăgea prin fascinația pe care o exercita în acel moment. Dar la Universitatea Liberă din Berlin, m-am întâlnit cu o gândire coşeriană de mâna a doua şi a treia. Am rămas în Tübingen până la urmă, nu fără o serie de sejururi în alte țări, dar fără a mă îndepărta de persoana despre care intuiam că mă putea învăța mai mult decât oricare alta pe care am cunoscut-o.

Ultimul meu an de facultate a coincis cu pensionarea lui Coşeriu. Am rămas nu ca o parte a unei generații, ci ca un fel de ultim discipol. Coşeriu mă aprecia şi făcea totul pentru a mă sprijini. Datorită lui am obținut primul post în Tübingen, ca asistent al succesoarei sale, Brigitte Schlieben-Lange. Gândirea lui mă însoțea şi mă intriga; am descoperit fenomene empirice (ca fenomenele contactului lingvistic) şi mi-am dat seama că teoria coşeriană îmi dădea uneltele pentru o descriere adecvată; am descoperit alte teorii şi am realizat că viziunea coşeriană mă ajuta să apreciez orizontul şi limitele acestora. Şi am văzut modificările edificiului coşerian făcute de discipoli şi încercam să verific dacă erau justificate sau nu. Şi astfel am ajuns şi la chestiunea tradițiilor discursive, într-un mod mai degrabă indirect: de fapt, deja lucram intens la o problemă legată de chestiunea tradițiilor discursive fără să fi menționat niciodată termenul. Abia începând cu 1998, după ce petrecusem şase

[9] *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3].

ani la Universitatea din Paderborn, întors la Tübingen şi, în contact cu Brigitte Schlieben-Lange şi Peter Koch, am început să introduc această noţiune în propriile mele lucrări.

2.2. Totuşi încă mai înainte, în Paderborn, am început să lucrez cu privire la relaţia dintre istoria limbilor romanice şi istoria dreptului în epoca medievală. Punctul de plecare au fost unele noţiuni ale acestei relaţii în opera lui Ramón Menéndez Pidal, tatăl filologiei spaniole, şi un articol celebru al lui Antoni Badia Margarit în care se comparau „două tipuri de limbă”[10] care păreau a nu fi determinate de factorii diacronici, ci de alte lucruri. În lingvistica istorică, se distingea, uneori, între „texte literare” faţă de „proza ştiinţifică”, „proza juridică” etc. şi obiectivul meu era să demonstrez că în domeniul juridic existau diferite lumi care produceau texte distincte şi că această diferenţă nu era numai de conţinut, ci şi de mijloace lingvistice. Nu îmi aduc exact aminte momentul în care am început să adopt termenul tradiţii discursive pentru a descrie diferitele tradiţii juridice. Cred că a fost în jurul colocviului despre tradiţiile textuale pe care l-am organizat împreună cu Daniel Jacob la Congresul Hispaniştilor Germani în 1999 la Berlin: în *Call for papers* vorbeam încă de „tradiţii de texte”, dar apoi, la publicarea cărţii, am schimbat titlul şi am pus *Lengua medieval y tradiciones discursivas en la Península Ibérica* (‘Limbă medievală şi tradiţii discursive în Peninsula Iberică’) – şi ne-am dat seama de ecoul enorm pe care l-a avut cartea nu doar pentru conţinut, ci şi pentru acest termen. Tema, în general, venea într-un moment adecvat: teoria gramaticalizării şi noile corpusuri mari duseseră la un nou apogeu al lingvisticii istorice şi, în cadrul lingvisticii hispanice, a apărut un fel de val de studii de sintaxă istorică. Între tradiţia filologică spaniolă şi o nouă lingvistică de origine mai degrabă teoretică şi bazată pe date masive lipsea ceva: o diferenţiere a tradiţiilor textelor şi o critică a unei diacronii prea simpliste care ignora diversitatea tradiţiilor textuale. Problema care se punea atunci era cea a metodologiei. În timp ce pentru a face diacronie (fără diferenţierea tradiţiilor discursive) era nevoie doar de a dispune de texte bine datate ale unei limbi (lucru nu atât de banal, mai ales pentru epoci îndepărtate), pentru diferenţierea tradiţiilor discursive părea necesară cunoaşterea profundă a fiecărui text. Dar o filologie tradiţională de descrieri detaliate individuale părea puţin compatibilă cu o lingvistică bazată pe corpusuri mari. Încă din *Renaşterea bologneză*[11] s-a folosit o serie întreagă de metode pentru a „măsura” tradiţiile discursive şi, în parte, m-am servit de metodele cantitive şi de instrumente informatice. Astfel, s-au măsurat, pentru fiecare text, extensiunea medie a frazelor, relaţia *type-token* şi alţi parametri. Totuşi cea mai promiţătoare părea a fi analiza tehnicilor de organizare textuală, criteriu deja propus de lingvistica textuală din anii ’70 pentru caracterizarea tipurilor de texte. Pentru aceasta, m-am sprijinit pe noţiunea de *joncţiune*, aşa cum

[10] Vezi *Tradiţii discursive şi schimbare lingvistică* [8], în acest volum.
[11] Kabatek (2005c).

a fost concepută de Wolfgang Raible – împreună cu Hans-Martin Gauger, şeful Şcolii din Freiburg – la începuturile anilor ’90. Prezența diferitelor tehnici de joncțiune părea a fi o trăsătură care caracteriza diferite tradiții discursive: exista, în acest fel, un criteriu formal care permitea identificarea tradițiilor fără a se recurge la cunoaşterea filologică detaliată a textelor.

În 2001 m-am mutat la Freiburg ca succesor al lui Hans-Martin Gauger, iar Wolfgang Raible a ajuns să fie colegul meu mai direct. În 2003, la invitația lui José Luis Girón, am participat la un curs de doctorat despre lingvistica istorică la Soria, Spania. Acolo m-am întâlnit cu un grup de cercetători tineri foarte bine pregătiți şi foarte interesați de lingvistica istorică (pe care ulterior îi voi numi „generația din Soria”). În discuțiile cu aceştia, mi-am dat seama că simpla analiză calitativă a elementelor caracteristice ale tradițiilor discursive nu era tot ceea ce se putea face. Atunci am propus să se cuantifice analizele, să se măsoare cantitatea relativă de junctori, elementele care stabilesc legături între propoziții.

În 2004 m-am mutat la Tübingen. Brigitte Schlieben-Lange decedase la doar 57 de ani în 2000, Coşeriu în 2002, astfel că mi-am asumat sarcinile catedrei, cu obligația de a mă ocupa de moştenirea celor doi antecesori şi maeştri ai mei. Lingvistica la Tübingen mergea pe alte căi, predominau abordările generativiste, marele centru de cercetare care-i unea pe lingviştii de diferite orientări se numea *Structuri de date lingvistice* şi alesese un teren „neutru” pentru a se evita conflictele teoretice. Atunci am lansat un proiect privind analiza cantitativă a tradițiilor discursive şi am creat, cu ajutorul informaticianului Wolfgang Maier, programul *TraDisc*, o aplicație care permitea măsurarea schemelor de joncțiune şi a altor parametri din texte[12].

În paralel, cu ocazii diferite şi motivat de impresia că termenul se folosea în multe locuri fără prea multă precizie, am publicat o serie de texte şi reflecții despre teoria TD. La Tübingen, timp de aproape zece ani, Peter Koch şi cu mine am organizat un seminar pentru studenți avansați, doctoranzi şi colegi, în care au avut loc multe discuții aprinse despre tradițiile discursive. Am organizat, în plus, întâlniri variate pe această temă, în parte în colaborare cu colegi precum Christophe Gérard sau Álvaro Octavio de Toledo. Am încercat să semnalăm importanța tradițiilor discursive din diferite unghiuri, mai ales din perspectiva gramaticii istorice, nu fără a semnala în continuu că nu era vorba de un termen al lingvisticii istorice, ci de un concept cu relevanță în domenii vaste ale lingvisticii.

3. Acum câteva săptămâni, o colegă elvețiană mi-a spus, după o conferință despre tradițiile discursive, că ea, specialistă în pragmatică, a lucrat foarte bine fără noțiunea de tradiții discursive şi că multe aspecte din ceea ce prezentasem erau chestiuni de pragmatică. Alt coleg spunea că totul în limbă este tradiție şi că, în realitate, existau doar tradiții discursive.

[12] Vezi Kabatek, Obrist & Vincis (2010).

Ceea ce am vrut să demonstrez de-a lungul acestor ani a fost că problema tradiționalității textelor este un aspect cu relevanță amplă, în studiile istorice, ca și în studii ale limbii actuale. Lingvistica nu se termină cu tradițiile discursive, dar pentru a face lingvistică este necesar a ști că vorbirea se poate baza pe repetiția textelor și că acest lucru are numeroase consecințe. Astfel, noțiunea de tradiții discursive este, înainte de a intra în dezbateri de teorii și școli, „framework-free"[13]: se referă la un fenomen esențial al limbajului uman care nu se poate nega nici din punct de vedere generativ, nici cognitiv, nici dintr-un alt unghi teoretic. În mod evident, va avea mai multă sau mai puțină relevanță pentru o teorie sau alta, dar inclusiv pentru o teorie care postulează autonomia totală a sintaxei, tradiția textelor are importanța sa, chiar dacă ar fi pentru a exclude anumite fenomene care prin tradiție textuală lasă întucâtva neclare datele sintaxei pure.

Dincolo de noțiunea de tradiționalitate a textelor și de relevanța lor generală, am încercat, de asemenea, să demonstrez utilitatea acestei noțiuni a tradițiilor discursive într-un cadru coșerian al teoriei limbajului. Și aceasta în două direcții: pe de o parte, cred că studiul tradițiilor discursive este cu adevărat fructuos, dacă este ancorat într-un edificiu amplu și este relaționată istoricitatea textelor cu istoricitatea limbii. Și în același timp, lingvistica coșeriană va găsi în studiile despre tradițiile discursive un nou câmp pentru a-și demonstra actualitatea și valabilitatea. Dacă reușim ceva din toate aceastea prin paginile acestei cărți, efortul – atât al autorului, cât și al traducătorilor – este pe deplin răsplătit.

Zürich-Tübingen, aprilie 2014

Johannes Kabatek

Traducere din spaniolă de Cristina Bleorțu și Adrian Turculeț

[13] Cf. Haspelmath (2010).

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Urmând sfaturile unui bun prieten, în septembrie 2013, mi-am făcut gențile şi am cedat ispitei euforizante de a cunoaşte o altă lume academică, ispită căreia, măcar o dată în viață, îi poți ceda.

Ajunsă în pământul făgăduinței filologiei romanice, captivată cu desăvârşire de această universitate, îmbătată de mirosul cărților din Biblioteca Centrală şi răvăşită de neputința de a putea consulta toate volumele care îmi atrăgeau atenția, în cele trei luni petrecute la Catedra de limbi romanice din Zürich, am ajuns să îl cunosc pe cel care îmi semna toate hârtiile: prof. univ. dr. Johannes Kabatek. Mă aşteptam să întâlnesc un om dezabuzat, inaccesibil, una dintre acele persoane care ştie dinainte ce ai de gând să le spui, care a văzut, a simțit, a auzit tot ce este cu putință, pe care totul îl plictiseşte, îl enervează, îl exasperează, pe care nimic nu îl impresionează, nu îl mişcă. Dimpotrivă, am întâlnit o persoană plină de vitalitate, dispusă să te ajute în orice moment, un adevărat aliaj de sensibilitate şi talent, un mit în domeniul lingvisticii. Curiozitatea m-a împins să vreau să aflu mai multe despre el şi, ajutată de împrejurări, acest mit a început să capete chip pentru mine. Aşa am descoperit că Eugeniu Coşeriu se află încă printre noi. Înainte de a părăsi această lume, marele lingvist şi-a exersat darurile sale de maestru asupra unor discipoli. Din rândul acestora a făcut parte Johannes Kabatek, ultimul său discipol, prin care Maestrul continuă să se proiecteze în perspectivă lingvistică, ideile sale reactivându-se în numeroasele lucrări ale fostului său student, în care se regăsesc verva şi geniul Profesorului trecute prin filtrul gândirii lui Johannes.

Intrarea în contact cu lucrările profesorului Kabatek, participarea la o conferință susținută de domnia sa în Zürich m-au transformat sufleteşte, prefacere concretizată, în primul rând, prin inițierea unei cărți în limba română: *Tradițiile discursive. Studii* de Johannes Kabatek, editată în colaborare cu alți trei lingvişti: asist. drd. Carlota de Benito-Moreno – Universitatea din Zürich, conf. dr. Miguel Cuevas – Universitatea din Vigo şi prof. univ. dr. Adrian Turculeț – Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi. Prietenia noastră, aprecierea reciprocă şi patima pentru lingvistică (morb de care am fost atinsă şi eu) au fost liantul necesar care ne-a unit în editarea acestei cărți.

Pe un astfel de temei se aşază ideea acestui volum prin care cititorul român va cunoaşte zece studii ale lui Johannes Kabatek.

Cărui scop îi poate servi această ediție? În primul rând, autorul este o importantă personalitate, unanim recunoscută în lingvistica romanică. Prin temeinica

sa pregătire filosofică, prin cunoaşterea a numeroase limbi (mulţimea citatelor în diferite limbi integrate articolelor demonstrează competenţa multiplă a lingvistului), prin anvergura deschiderii spre tot ceea ce înseamnă limbaj, prin studiile sale coerente şi comprehensive, de o claritate şi ţinută ştiinţifică ireproşabile, acest lingvist este autorul unei opere care cu siguranţă influenţează şi va influenţa lingvistica în următorii ani. Faptul că operele profesorului Kabatek nu sunt cunoscute în România ar trebui să fie un semnal de alarmă pentru lingviştii români. Un prim remediu în această direcţie ar putea fi această carte care, cu siguranţă, va deschide drum unui număr important de cercetări şi studii privitoare la limba română.

În al doilea rând, sub raportul conţinutului, volumul este temerar pe teren românesc şi nu numai, fiind prima carte a unuia dintre cei trei descoperitori ai TD (tradiţiile discursive) care va trata acest concept, după cum afirmă şi Álvaro de Toledo în referatul pe care l-a scris la editură:

> It would be far more precise, and also fairer, to recall that he [Kabatek] is actually one of three people who, building up on E. Coşeriu's and B. Schlieben-Lange's extraordinary intuitions, have decisively shaped the concept of DTs and rendered it useful and operative for research in the field of historical linguistics –the other two being of course Peter Koch and Wulf Oesterreicher. Now, strange as it may seem, none of them has ever written a book on DTs. True enough, Koch and Oesterreicher are internationally famed for a volume (*Gesprochene Sprache in der Romania*, 1990) that introduces a certain notion of DTs: it is not a book *on* DTs, however, but an essay on the larger-scale, universal problem of oral vs. written modalities where DTs are treated in a deep and suggesting, yet rather *obiter dictum* manner.

În plus, deşi nu este pentru prima oară când, la nivel mondial, în virtutea unui interes mereu crescând pentru tradiţiile discursive, experţii în materie au pus în evidenţă noi priorităţi şi idei, mai ales în germană, cele ale lui Johannes Kabatek au avut mare ecou, fiind susţinute constant în numeroase lucrări în spaniolă, germană, portugheză, franceză etc., studiile sale reprezentând o contribuţie profundă şi vastă în acest domeniu. Dacă ne vom întreba ce aduc în plus aceste articole faţă de cele ale lui Koch, creatorul termenului TD, şi faţă de cele ale lui Oesterreicher, vom afla că răspunsul se regăseşte în *Nota autorului* şi în diferite articole din acest volum[1], care îi oferă cititorului posibilitatea de a evalua abordările precedente şi de a remarca adecvarea propunerii lui Johannes Kabatek, o abordare sincronizată şi în consonanţă cu fondul profund al gândirii coşeriene. De aceea putem susţine, în funcţie de aceste aspecte, că alegerea noastră este îndreptăţită. Contactul cu opera lui Johannes Kabatek va genera cititorului impresia de transparenţă şi, în acelaşi timp, de profunzime. Impresia de transparenţă este dată de ideile coşeriene care se regăsesc în opera lui Kabatek, iar cea de profunzime vine din evoluţia acestor idei care s-au confruntat cu noi percepţii şi orizonturi lingvistice.

[1] Vezi, de exemplu, *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3], punctul 6.1.

În cele din urmă, volumul construieşte un cadru teoretic pentru înțelegerea TD, diferențierea dintre termeni precum *TD* şi *gen* sau alte *forme textuale* oferind o metodologie pentru studiul istoriei limbii, al schimbării gramaticale şi al variației lingvistice, pe care credem că intelectualii români vor fi tentați să le exploreze, mai ales că aceia care nu dispun de competențe lingvistice în germană sau în spaniolă, portugheză etc. nu au putut avea acces la aceste studii, impediment îndepărtat prin inițiativa noastră. În momentul în care apare în româneşte, conceptul de *tradiții discursive* cunoaşte deja o dezvoltare remarcabilă în alte țări, în special, în Germania, Spania şi Brazilia.

În afara acestor aspecte punctuale, se mai cuvine să subliniem un detaliu, probabil, deloc întâmplător: această ediție se va armoniza foarte bine cu traducerea studiilor lui J. Kabatek în alte limbi romanice, cum sunt, de pildă, cele din portugheză şi spaniolă, care se află în curs de pregătire.

Volumul nostru constituie spațiul de întâlnire al câtorva articole publicate de J. Kabatek începând cu 2005, selecționate împreună cu autorul la Catedra de romanistică din Zürich. Aceste lucrări au fost traduse acum pentru prima oară din spaniolă, portugheză sau germană. Inedit rămâne unul dintre articole, care nu a fost publicat altundeva: *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3].

Aşa cum se obişnuieşte în cadrul unui astfel de volum, editorii au contribuit cu unele completări modeste: un studiu, *Tradiții discursive şi istoricitate* (Miguel Cuevas & Carlota de Benito-Moreno), realizarea unor noi grafice (Miguel Cuevas), unificarea bibliografiei (Carlota de Benito-Moreno & Cristina Bleorțu), un indice tematic şi unul de nume proprii (Cristina Bleorțu & Adrian Turculeț), care să poată uşura munca cititorului şi să fie instrumente utile celor care vor să îşi însuşească acest concept. Am adăugat şi numeroase note de subsol (Adrian Turculeț & Cristina Bleorțu), venind în ajutorul lectorului pentru clarificarea unor concepte lingvistice. Editorii au cerut sfatul autorului ori de câte ori s-au văzut într-o dificultate, Johannes Kabatek contribuind, astfel, efectiv (precum obişnuia să o facă şi maestrul său, Eugeniu Coşeriu) la realizarea acestei ediții prin explicitări, schimbarea unor grafice, citirea traducerii şi adăugarea unor comentarii etc.

Cu privire la ordinea lucrărilor din acest volum, articolele *Eugeniu Coşeriu, tezele de la Strasbourg şi postulatul unei lingvistici* ***lingvistice*** [1], *Lingvistica empatică* [2] şi *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3], care îşi au originea (sursele) în comunicări ale lui Eugeniu Coşeriu la unele conferințe şi colocvii, după cum însuşi profesorul Kabatek ne mărturiseşte în *Nota autorului,* au fost puse la început; urmează *Câteva note despre chestiunea „hibridității" şi a „demnității" limbilor iberoromanice* [4]*, Noi direcții în sintaxa istorică* [5], *Este posibilă o lingvistică istorică bazată pe un corpus reprezentativ?* [6]*, De ce a doua istoricitate este totuşi a doua – despre importanța tradițiilor discursive în cercetarea lingvistică* [7], care sunt de un caracter mai general, şi alte trei, care tratează direct TD şi dezvoltarea acestui concept, dispuse în ordine cronologică.

Pentru o mai bună înțelegere a conținutului acestui volum, vom prezenta pe scurt specificul fiecărui studiu.

Volumul de față se deschide cu o amplă *Notă a autorului*, justificată, în primul rând, de faptul că publicul român nu s-a bucurat până acum de o prezentare completă a originii conceptului de TD. Nota este o analiză lucidă, detaliată şi convingătoare, coagulată în jurul tradițiilor discursive, dar e, deopotrivă, şi o confesiune a lui Johannes Kabatek, rostită cu o sinceritate îngândurată, fiindcă îndărătul acestui concept se află ideile Maestrului său, Eugeniu Coşeriu, cel care l-a format lingvistic. Conştient că despre TD se spune aproape totul în articolele din acest volum, profesorul din Zürich prezintă evoluția studiului TD, identificând punctele în care această noțiune este legată de teoria lui Eugeniu Coşeriu. Faptul că Peter Koch, cel care foloseşte pentru prima oară acest concept, pleacă de la modelul tripartit al lui Eugeniu Coşeriu şi propune existența a patru niveluri ale limbajului, este o dovadă a substratului coşerian.

Pentru o mai bună înțelegere şi o descriere oportună a TD, J. Kabatek semnalează diferențele care există între definirea anterioară a acestui concept (Koch, Oesterreicher) şi propria sa concepție dezvoltată în cadrul teoriei coşeriene a limbajului, demersul său fiind unul ilustrativ, nu unul critic. Se încheagă astfel contextul în care constatăm că abordarea acestui lingvist este poate cea mai adecvată şi cea mai „coşeriană", ideile sale despre TD luând naştere în matricea gândirii celui care l-a format.

Secțiunea articolelor se deschide cu o lucrare referitoare la *Cele zece teze despre esența limbajului şi a semnificatului*, care sunt recunoscute şi apreciate unanim printre specialişti ca o expresie concentrată a gândirii lingvistice a marelui savant român. De aceea în *Eugeniu Coşeriu, tezele de la Strasbourg şi postulatul unei lingvistici* ***lingvistice*** [1], ultimul său discipol încearcă să emită o judecată cât mai corectă asupra esenței gândirii lui Coşeriu, asupra tezelor şi principiile care au ghidat întreaga sa creație lingvistică, acest articol putând fi considerat o lucrare „omagială" dedicată celui care i-a fost mentor.

Avansând în „cuprinsul" tomului, *Lingvistica empatică* [2] expune o problemă nebănuit de complexă şi extrem de actuală. Progresele tehnice şi metodologice sunt două domenii care au suscitat dintotdeauna atenția filologilor, dar care de multe ori, în ultimii ani, au dus la tratarea limbii ca un simplu instrument, cercetătorul nemaibazându-se şi pe intuițiile sale, lucru care ar trebui să neliniştească. Referindu-se la aceste aspecte, Kabatek apreciază că, spre deosebire de ştiințele naturii, lingvistica trebuie să formuleze ipoteze asupra fenomenelor lingvistice şi să le cerceteze situându-se în interiorul limbii/limbilor studiate, punctul de plecare fiind empatia lingvistului cu obiectul cercetării.

În *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* [3] se discută probleme legate de terminologie; se trec, astfel, în revistă diferite aspecte ale statutului

semiotic al termenilor, ale clasificării şi a aproprierii terminologiei, aceasta fiind clasificată în trei moduri de însuşire: simpatetică, exclusivistă şi vulgarizantă. Explicațiile şi clasificările sunt ilustrate printr-o serie de exemple care uşurează înțelegerea acestei lucrări epistemologice.

Câteva note despre chestiunea „hibridității" şi a „demnității" limbilor ibero-romanice [4], articol organizat în două compartimente, unul dedicat hibridității şi altul demnității limbilor, chestiune tangențială, a doua, în raport cu prima, ne „trimite" prin examinarea critică a unor exemple (precum contactul spaniolei cu galiciana, situația spanglish-ului) la definirea acestor concepte, autorul făcând o demonstrație convingătoare prin exemplele date.

Următoarele două articole dezbat chestiuni referitoare la istoria limbii. *Noi direcții în sintaxa istorică* [5] este dedicat direcțiilor care se pot urmări în sintaxa istorică, descrise amănunțit, cu trimiteri repetate la mari nume ale domeniului. Kabatek observă că, dacă până nu de mult lingviştii nu s-au arătat prea interesați de sintaxa istorică, la începutul secolului al XXI-lea situația acesteia s-a schimbat, transformându-se într-un domeniu foarte important de investigație. Vorbind despre cercetarea schimbărilor lingvistice, profesorul din Zürich propune anume orientări pentru cei care lucrează în aria sintaxei istorice. Astfel, discută probleme precum dimensiunile competenței vorbitorului şi a receptorului, fenomenul de „gramaticalizare negativă", descrierea gradualului şi categoricului schimbării lingvistice, descoperirea grilei corelațiilor acestora plecând de la originea tuturor fenomenelor în comunicare, reconstruirea continuumului varietăților dintre apropiere şi distanță (vezi Koch & Oesterreicher 2007) şi folosirea unor corpusuri diferențiate care să permită diferențierea TD.

În *Este posibilă o lingvistică istorică bazată pe un corpus reprezentativ?* [6], se prezintă câteva reflecții asupra corpusurilor folosite în lingvistica istorică. Înțeles în adevărata sa dimensiune, un corpus nu poate fi considerat reprezentativ din punct de vedere cantitativ, ci doar din punct de vedere calitativ, dintr-o perspectivă teoretică. Scopul principal al unui corpus constă în a lua în considerație la un moment dat, toate posibilitățile unei limbi posibilități care îşi află punctul de pornire în tradițiile discursive. Totuşi, de cele mai multe ori, în momentul formulării directivelor pentru marile corpusuri actuale, nu s-a pus accentul pe aceste aspecte. Particularitățile deduse din aceste reflecții au caracterul unor criterii definitorii pentru corpusurile din secolul al XXI-lea.

De ce a doua istoricitate este totuşi a doua – despre importanța tradițiilor discursive în cercetarea lingvistică [7] analizează importanța metodologică a conceptului de tradiții discursive şi o serie de consecințe care rezultă din aceasta. Punctele de convergență dintre tradițiile discursive şi cele trei niveluri ale modelului coşerian, dintre tradițiile discursive şi genuri şi dintre tradițiile discursive şi schimbarea lingvistică constituie temele de dezbatere în această lucrare care pare a

fi un rezumat al următoarelor trei. În finalul acestei contribuții, autorul ține să sublinieze că pledează pentru o lingvistică care să ia în considerare tradiționalitatea discursivă, şi nu doar pentru studierea profundă a tradițiilor discursive.

În articolul intitulat *Tradiții discursive şi schimbare lingvistică* [8], Johannes Kabatek redescoperă esența lingvisticii textului la Eugeniu Coşeriu, parcurgând scara celor trei niveluri ale limbajului, la capătul căreia încearcă să definească conceptul de *tradiții discursive*, pe care îl asociază cu schimbările lingvistice, plecând de la ideea că studiul TD ar putea fi fundamental pentru studiul istoric al limbilor. Din acest motiv, *corpusul diacronic canonizat* trebuie substituit cu un *corpus diacronic multidimensional*, care să conțină TD diferite şi să permită proiectarea TD distincte coexistente de-a lungul istoriei unei limbi. Metodologia pe care o propune reprezintă o replică pe care a lansat-o Douglas Biber pentru studiul limbii engleze şi al altor limbi (inclusiv spaniola). Deşi Johannes Kabatek pleacă de la veritabilul *background* ştiințific propus de D. Biber, el susține că, dimpotrivă, în loc de a lucra cu o listă exhaustivă de elemente care se cuantifică greu, ar trebui să se plece de la o schemă cognitivă şi sintactică mai redusă de elemente care să permită vizualizarea maximă a diferențierii TD cu un efort mai mic, propunând ca model un studiu al lui Wolfgang Raible (2001), care în analiza sa relaționează componentele propoziționale dintr-un text. O astfel de metodologie poate duce la obținerea unor evidente progrese în abordarea oricărui studiu al TD, după cum au demonstrat-o primele rezultate obținute în cadrul unui proiect de la Universitatea din Tübingen.

Urmează studiul *Tradițiile discursive ale spaniolei medievale: istoria textelor şi istoria limbilor* [9], în care autorul se referă la TD ale spaniolei medievale existente în genul juridic. În studiul istoriei limbii este important să se ia în considerație, pe lângă istoria limbii ca sistem lingvistic, şi tradițiile textuale.

Această culegere de articole se încheie cu *Tradiție discursivă şi gen* [10] în care se încearcă o diferențiere a conceptelor de tradiție discursivă şi gen textual. Lingvistul atrage atenția asupra pericolului confuziei dintre cei doi termeni. La o analiză atentă a TD aceste diferențe devin cu adevărat clare. Nu este vorba numai de descrierea concretă a unei forme textuale, ci, mai mult decât atât, de descoperirea tuturor elementelor tradiționale în texte şi despre rolul acestora în descrierea diferitelor fenomene lingvistice. Se poate aşadar afirma – cum o face Johannes Kabatek – că genurile sunt tradiții discursive, dar nu toate TD sunt genuri.

În proximitatea ultimului articol, figurează un studiu realizat de Miguel Cuevas şi Carlota de Benito-Moreno, *Tradiții discursive şi istoricitate*, o verigă necesară în această carte. Celor doi lingvişti le-a revenit sarcina de a căuta răspunsuri dincolo de studiile lui Johannes Kabatek, textele sale şi ale altor specialişti, care au lucrat cu acest concept, fiind punctul de plecare, reperul constant, dar nu şi punctul final al reflecțiilor celor doi.

Referințele bibliografice, care ocoperă mai mult de douăzeci de pagini, atestă o documentare cvasi-exhaustivă, dovedind, în acelaşi timp, aria extrem de vastă a problemelor tratate de J. Kabatek, de la filosofia limbajului până la tratarea unor aspecte particulare ale tradițiilor discursive din spaniola medievală.

În încheiere, aş vrea să insist asupra faptului că acest volum reprezintă o primă abordare a conceptului tradițiilor discursive în limba română. Cititorii români vor putea cunoaşte direct, în limba maternă, discuțiile teoretice asupra TD, dar şi unele aspecte metodologice concrete ale aplicării acestui concept. Sper că acest volum îşi va consolida poziția în rândul celor mai pertinente şi semnificative studii lingvistice publicate în România şi acest fapt ar putea fi suficient de stimulativ pentru orice cercetător care, însetat de cunoaştere, va dori să meargă mai departe, aplicând conceptul la cercetarea limbii române. La acest ultim aspect se referă mai detaliat doamna profesor Araceli López Serena de la Universitatea din Sevilla în referatul ştiințific întocmit pentru Editura Academiei, din care am desprins următorul citat:

> [A]demás de respuestas, el lector interesado hallará asimismo la manera de formularse nuevas preguntas que a buen seguro conducirán a nuevas y fecundas vías de investigación en la propia lingüística rumana, en particular, y también, por tanto, de la románica en general. Entre ellas, se me ocurren, por ejemplo, la posibilidad de aplicar, a esta lengua, el análisis de los procedimientos de junción presentes en textos de diferentes TD, que Kabatek tomó de la propuesta de otro importante romanista alemán, Wolfgang Raible; la necesidad de tener en cuenta, en la construcción de corpus sincrónicos y diacrónicos del rumano, las observaciones de Kabatek sobre la representatividad de los corpus; la rentabilidad de trasladar al estudio diacrónico del rumano la atención por los factores históricos que, en determinadas fases de su evolución, han llevado a la creación o adopción de nuevas TD, dentro de los procesos de elaboración experimentados por esta lengua, así como la pertinencia de iniciar proyectos de investigación orientados a la caracterización de tales TD, etc[2].

Desigur, vreau să le mulțumesc celor fără de care nu ar fi fost posibilă realizarea acestui volum. În primul rând le datorez mulțumiri autorului şi celorlalți trei editori (Carlota de Benito, Miguel Cuevas şi Adrian Turculeț) pentru buna organizare, răbdare, sprijin şi munca depusă. Aş mai preciza că au colaborat cu pasiune, fiind mai tenaci decât mine, meticuloşi (aş putea chiar spune „sâcâitori" de meticuloşi), s-au preocupat de toate aspectele care au dus la buna realizare a acestui volum. Fără dumnealor această carte nu ar fi văzut lumina tiparului.

[2] [„În afară de răspunsuri, cititorul interesat va găsi astfel maniera de a formula noi întrebări, care cu siguranță vor conduce la căi de cercetare noi şi fecunde în lingvistica română însăşi, în particular, şi, de asemenea, în lingvistica romanică în general. Între altele, îmi trec prin minte, de exemplu, posibilitatea de a aplica la limba română analiza mijloacelor de joncțiune prezente în texte cu diferite TD, idee pe care Kabatek a preluat-o de la alt romanist german important, Wolfgang Raible; necesitatea de a lua în considerație, în construcția corpusurilor sincronice şi diacronice ale românei, observațiile lui Kabatek asupra reprezentativității corpusurilor; oportunitatea de a atrage atenția asupra factorilor istorici care, în anumite faze de evoluție, au dus la crearea sau la adoptarea de noi TD, în cadrul proceselor de elaborare experimentate de către această limbă, precum şi pertinența pentru inițierea unor proiecte de cercetare orientate spre caracterizarea respectivelor TD etc."]

Mulţumiri speciale datorăm domnului acad. Marius Sala, doamnei profesor Araceli López Serena şi domnului profesor Álvaro Sebastián Octavio de Toledo y Huerta pentru redactarea referatelor ştiinţifice şi, bineînţeles, directorului general al Editurii Academiei, domnul acad. D.R. Popescu, pentru bunăvoinţa de a da viaţă proiectului nostru.

Oviedo, mai 2014

Cristina Bleorţu

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

Când mi-a propus Cristina Bleorţu, colaboratoare mai veche, doctorandă la Universitatea din Oviedo, să particip la traducerea în limba română şi la editarea unor studii ale profesorului Johannes Kabatek, ştiam despre acest mare lingvist doar că este un cunoscut discipol al lui Eugeniu Coşeriu şi că este directorul Arhivei manuscriselor coşeriene de la Universitatea din Tübingen. Ca – probabil – majoritatea lingviştilor români, auzisem doar vag despre *tradiţii discursive*, aşa că m-am bucurat să pot participa la difuzarea în spaţiul limbii române a acestei noi direcţii de cercetare, în vogă mai ales în studiul sintaxei istorice spaniole.

Am fost însă de-a dreptul cucerit de impresia extraordinară pe care mi-a produs-o, chiar de la primele pagini, lectura acestor studii. Era aproape aceeaşi încântare uimită pe care o resimţisem (sporită, atunci, şi de prestanţa prezenţei directe a autorului), participând, în primăvara anului 1992, la prelegerile ţinute de E. Coşeriu la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi: de a mă afla în faţa unei erudiţii neobişnuite, a unui savant care se mişca cu o uşurinţă de invidiat în filosofia limbajului, în teoria cunoaşterii sau în istoria lingvisticii universale, ca şi în cele mai diverse domenii ale lingvisticii şi ale cunoaşterii umane în general.

Mă gândeam iniţial că voi avea sarcina relativ uşoară de a traduce unele studii publicate în germană (dar a fost un singur articol de acest fel, plus unele citate) şi de a contribui (ca cititor de literatură lingvistică în spaniolă, dar nu şi ca vorbitor al acestei limbi) la „stilizarea" traducerilor din spaniolă în română făcute de Cristina B. – opt articole, plus un articol pe care l-a tradus din portugheză împreună cu Miguel Cuevas-Alonso. În realitate, a fost necesară o colaborare susţinută atât la traducere, cât şi la editare. În privinţa traducerii, a fost necesară confruntarea directă cu originalul a primei versiuni româneşti şi chiar a versiunilor ulterioare. Versiunea a doua, rezultată din confruntarea primei traduceri cu originalul, a fost recitită, în întregime, pe rând, de către cei doi traducători principali şi au fost discutate unele aspecte rămase pe moment în suspensie. A rezultat, în acest fel, o traducere finală adecvată. Dar unele schimbări au intervenit până în ultimul moment, mai ales prin adăugarea unor note şi comentarii.

Primului editor al acestui volum – Cristina Bleorţu – îi revin atât iniţiativa, cât şi meritul principal în realizarea acestei culegeri. Ea a reuşit să biruie aspectele multiple şi dificile inerente unei asemenea întreprinderi prin talentul său de a mobiliza întreaga echipă, prin entuziasm şi muncă neobosită. După cum se precizează în *Nota asupra ediţiei*, J. Kabatek a contribuit efectiv la înfăptuirea acestui volum, supraveghind pas cu pas traducerea şi editarea textelor. Această

strânsă colaborare cu autorul este în avantajul ediției românești, care a beneficiat de intervenții de amănunt în textul original și, mai ales, de adăugarea multor note și comentarii ale autorului.

Traducerea unor texte științifice actuale dintr-o limbă romanică în română (și invers) nu pune, în general, probleme deosebite. Termenii științifici de tradiție greco-latină sunt comuni, sintaxa stilului științific prezintă puține deosebiri (de exemplu, construcțiile verbale dependente cu conjunctivul în română, dar și cu infinitivul, ca în alte limbi romanice, frecvența unor junctori), astfel că este posibilă, în cea mai mare parte, traducerea *mot à mot*, redând atât conținutul, cât și forma originalului. Probleme de traducere apar în redarea unor pasaje cu trăsături ale limbii vorbite, a unor secvențe anecdotice semnificative sau a unor citate din scrieri beletristice, care apar în studiile lui J. Kabatek, amintind de stilul lui E. Coșeriu sau al altui lingvist român, S. Puşcariu. În polemica cu adversarii de idei, J. Kabatek folosește în mod eficient și stilul ironic-umoristic. Un exemplu „clasic" este metafora (urmelor) „picioarelor vizibile" vs. cea a „mâinii invizibile" a lui R. Keller, prin care J. Kabatek mută cauzele schimbărilor lingvistice din planul abstract, în planul concret al activității creatoare a vorbitorilor. În cazul unor citate scurte din opere literare, greu de înțeles fără un context mai larg, am recurs la traduceri românești anterioare pe care le-am putut avea la dispoziție (de exemplu, din Paul Celan sau Max Frisch). Atunci când traducerea literală crea (ușoare) dificultăți de înțelegere, am sacrificat forma în favoarea conținutului, modificând construcția sintactică, înlocuind unele cuvinte sau completând, uneori, între paranteze drepte, elemente ale unor construcții eliptice.

Primul dintre cele 10 studii incluse în volum este singurul care a mai fost tradus în românește. Cele două părți ale articolului cuprind cele cinci principii fundamentale ale creației științifice a lui E. Coșeriu, care au fost expuse în mai multe rânduri, mai ales cu ocazia înmânării titlului de *doctor honoris causa* la mai multe universități, printre care și cea din Cluj-Napoca (v. traducerea lor în românește în Coșeriu 1992b) și cele *Zece teze cu privire la esența limbajului și la semnificat* prezentate la Colocviul internațional *Perceperea lumii și perceperea limbajului* de la Strasbourg, 7–10 octombrie 1999, care s-au bucurat de două traduceri în spaniolă (Coșeriu 2006 & 2012) și de una în română (Coșeriu 2009). În acest volum publicăm traducerea în românește a studiului lui J. Kabatek – *Eugenio Coseriu, las tesis de Estrasburgo y el postulado de una lingüítica lingüística*, care cuprinde atât principiile (preluate din Coșeriu 1993a), cât și tezele, în traducerea spaniolă realizată de M. Castillo Lluch și J. Kabatek. Este „poate versiunea cea mai elaborată" [1] a „tezelor", însoțită de comentariile lui J. Kabatek despre poziția acestor teze în gândirea lingvistică a lui E. Coșeriu. La cunoscuta evaluare a lingvisticii coșeriene ca „totală" sau „integrală", J. Kabatek adaugă caracteristica „lingvistică", deci o lingvistică *lingvistică,* termen care se referă la „logocentrismul" acesteia, prin situarea, în centrul cunoașterii umane, a limbii particulare.

Acest prim studiu ridică problema dificultăților de traducere legate de uzuri diferite ale unor termeni în limbi diferite sau chiar în aceeaşi limbă, de la un autor la altul. Este vorba de accepțiile diferite cu care sunt utilizați *semnificat* şi *semnificație* ca termeni tehnici ai lingvisticii. La E. Coşeriu, sensul termenului *signifié* propus de F. de Saussure (tradus în sp. *significado* şi în rom. *semnificat*) evoluează spre cel al germ. *Bedeutung* 'semnificație' în accepția coşeriană. Am citat într-o notă un studiu al lui E. Coşeriu (1987), în care *semnificatul* saussurian (dat de F. de Saussure laturii *semnului lingvistic* numită anterior conținut, *concept*) este diferențiat în trei tipuri diferite de conținut: *Bezeichnung* ('desemnare'), *Bedeutung* ('semnificație') şi *Sinn* ('sens'). Această diferențiere este reluată în comunicarea *Tesis acerca del „significado"* (Coşeriu 1997), prezentată în cadrul unui ciclu de conferințe, *Conversaciones Informales sobre Lingüística; El significado*, organizat de Pontificia Universidad Católica din Peru. E. Coşeriu pleacă de la *semnificatul* saussurian, pe care-l pune însă între ghilimele, (considerând că pentru conținutul global al semnelor lingvistice ar fi mai potrivit termenul *conținut* vs. *expresie),* pentru ca, în cele ce urmează, să confere o altă accepție termenului spaniol *significado,* aceea pe care o atribuise anterior termenului german *Bedeutung,* şi anume, „einzelsprachlicher Inhalt", conținutul semnului lingvistic caracteristic unei limbi particulare. „Conținutul" nediferențiat (adică, *signifié* al lui Saussure) este împărțit în *designación, significado* şi *sentido*, care corespund celor trei termeni din germană menționați mai sus. *Significado* este „dat exclusiv de către limbă şi însemnele înseşi ale limbii: posibilitatea de desemnare astfel cum este delimitată de opozițiile limbii." În tezele de la Strasbourg (1999), restrângerea de sens propusă pentru sp. *significado* este aplicată la fr. *signifié*. În „conținutul exprimat şi comunicat de *dire*" se disting *désignation, signifié* (cu noul sens: „la possibilité objective de désignation donnée dans les signes d'une langue") şi *sens.* E. Coşeriu nu înlătură termenul saussurian *signifié* (spaniolă *significado*), ci îi alătură *signifié* (spaniolă *significado*) cu sensul restrâns al germ. *Bedeutung.* În traducerea „tezelor", M. Castillo Lluch şi J. Kabatek au preluat sp. *significado* cu accepția impusă de E. Coşeriu. Situația din limba română este însă puțin diferită: în stilul ştiințific, termenul *semnificat* s-a impus cu sensul saussurian de 'conținutul global al semnului lingvistic', astfel că, în traducerea românească, am preferat pentru accepția coşeriană a germ. *Bedeutung* termenul *semnificație.* Am constatat, ulterior, că aceasta a fost şi soluția adoptată în prima traducere românească a „tezelor" (Coşeriu 2009). Nu excludem însă posibilitatea ca în literatura lingvistică românească să se impună în viitor, pe lângă termenul saussurian *semnificat*[1], şi termenul coşerian *semnificat*[2].

Având traduceri româneşti anterioare ale „principiilor" şi „tezelor" coşeriene, am făcut, uneori, şi traducere „comparată", indicând, în note, modificări de amănunt mai importante sau traduceri diferite ale unor termeni.

Nucleul tare al volumului sunt ultimele trei studii consacrate integral tradițiilor discursive: definirea acestora, delimitarea față de alte sinonime (aparente) – tradiție

textuală, forme, specii şi genuri textuale/discursive –, caracterul de semn, compoziționalitatea, variația, istoricitatea, cercetarea TD aplicată la textele juridice ale spaniolei medievale etc. Dar, după cum se poate observa în indicele de termeni, termenul/conceptul TD este prezent în toate cele 10 studii, inclusiv în *Nota autorului* (care prezintă un scurt istoric al originii şi dezvoltării conceptului TD), străbătând ca un laitmotiv întregul volum.

Studiul *Despre uzuri şi abuzuri ale terminologiei lingvistice* apare pentru prima oară în prezentul volum, sporindu-i valoarea. Se poate spune că autorul a redactat acest articol realmente în timpul editării volumului.

Traducerea cuvintelor şi a unor enunțuri scurte folosite ca exemplificări a fost redată în paranteze rotunde şi însoțită de ghilimele simple, de exemplu, *buenos dias* (‘bună ziua’). Citatele date de autor în spaniolă sau în alte limbi au fost traduse în notele editorilor care sunt însemnate prin paranteze drepte. Pe lângă traduceri, notele autorilor mai conțin indicații bibliografice, precum şi note explicative ale unor termeni/concepte mai puțin cunoscute, pentru a uşura accesul la lectura cărții a unui număr cât mai mare de cititori. Corelații tematice şi terminologice între studiile cuprinse în volum se pot face cu ajutorul *Indicelui tematic şi de termeni*. Trimiterile la un text publicat anterior şi inclus în volum se realizează prin referința bibliografică însoțită în paranteze drepte de numărul de ordine al celor 10 articole; de exemplu, trimiterea Kabatek 2013a [6] înseamnă referința 2013a, adică studiul ¿Es posible una lingüística histórica basada en un corpus representativo?, „Iberoromania” 77 (2013), 8–28, De Gruyter, care a fost tradus ca al şaselea studiu din acest volum: *Este posibilă o lingvistică istorică bazată pe un corpus reprezentativ?*

Cititorii români familiarizați cu ideile coşeriene ale filosofiei limbajului vor descoperi cu uşurință şi cu plăcere, în aceste studii, canavaua schițată de Maestru, pe care cel mai fidel discipol al său continuă să împrospăteze strălucirea culorilor şi să brodeze desene noi, precum paradigma *tradițiilor discursive*.

Iaşi, 26 mai 2014

Adrian Turculeț